

Středověký mlýn jako výrobní zařízení – technologie

Mlýny na našem území

- Převládalo množství vodních mlýnů
- Území našeho státu je v současnosti v porovnání s okolními státy o fragmenty technologie mlýnů poněkud ochuzeno
- Vodní mlýny se nacházejí ve zvodnatělých lokalitách -> více organického materiálu
- Často se jedná pouze o hypotetickou podobu mlýna – v mnoha případech nebyly nalezeny některé jeho části

Větrné mlýny

- U nás podstatně méně než mlýny vodní, také se objevují až podstatně později
- Objevuje se v podobě německého (slezského) typu mlýna
- Stejně jako vodní mlýny disponují **palečným kolem a lucernou**, nejsou však poháněny vodními koly, nýbrž lopatami (perutěmi)

Vodní mlýny

- Mlýn vertikálního a horizontálního typu
- Mlýn vodním kolem na spodní vodu
- Mlýn s vodním kolem na horní vodu
- Obilné mlýny
- Zlatorudné mlýny – zlatorudný mlýn na řece Otavě -> jeden z nejvýznamnějších nálezů

Vodní mlýn a jeho podoba

- Ve vodnatém prostředí konstrukce na kůlech
- Lokace -> u potoků, řek a rybníků
- K identifikaci středověkého mlýna kromě dendrochronologie napomáhají i nálezy fragmentů středověké keramiky
- Roubené, zděné, ve výjimečných případech i celokamenné
- Nejspíše vybaveny sedlovou či valbovou střechou, krytinou došek, šindel, výjimečně pálená krytina
- Obytná část se dá prokázat až od pozdního středověku, lokalita Ahrensfelde

Vodní kolo

- V průměru nepřesahující velikost 4 metrů
- Sedí na hřídeli (její průměr okolo 40 cm), pohybuje palečným kolem

- Poháněno dopadající vodou (záleží na typu kola)
- Naprostou většinu zastupují mlýny s vodním kolem typu na spodní vodu

Paleční kolo

- Kolo sedící na hřídeli
- Pohybuje se díky vodnímu kolu
- Palce

Cévník (lucerna) a železí

- Mezi jednotlivé cévy zapadají palce palečního kola, díky čemuž se pak lucerna otáčí. Ta následně pomocí železí rozpohybuje mlecí kameny

Mlecí kameny

- V průměru v našich podmínkách až 70 cm
- **Běhoun** (vrchní otáčivý) a **ležák** (spodní, většinou masivnější)
- Nejčastěji z pískovce
- **Kypřice** – umožňuje přenos točivého pohybu běhounu (pouze dva jediné exempláře, nejspíš kovová), součástí železí
- Předpokládá se i znalost lehčení běhounu, jeho technické řešení však nebylo archeologicky doloženo

Lub

- Nachází se v něm mlecí kameny
- Sedí na hranici
- Na mnoha nálezových lokalitách chybí
- Lze předpokládat, že se v mnoha oblastech mohl začít objevovat až od raného novověku

Násypný koš

- V mnoha případech jej lze pouze předpokládat
- Skrze něj se do lubu dostává melivo

Zlatorudné mlýny

- Více než 30 známých lokalit u nás
- Fungují na stejném principu jako mlýny obilné, nejpodstatnějším nálezovým rozdílem je však míra opracování mlecích kamenů
- Mlecí kameny se nejčastěji vyrábí ze žuly, velké byly v průměru jeden metr, běhoun masivnější než ležák (okolo 60 cm)
- Okřesávání hladkých omletých ploch
- Nález stoupových kamenů, vyřazené mlýnské kameny

- Zlatorudný mlýn na řece Otavě – nedaleko Písku, nález základů stavby a mlecích kamenů
- Hornický skanzen u Zlatých hor

Zdroje:

- *J. Fröhlich – Středověké zlatorudné mlýny, Živá archeologie*
- *L. Galusová – Vodní díla ve vesnickém prostředí vrcholného a pozdního středověku v českých: prostorové vazby a sídelní souvislosti, diplomová práce*
- *L. Galusová – Vodní mlýn jako objekt archeologického výzkumu, Archaeologia historica*
- *R. Nekuda – Využití vody ve středověké vesnici*